

Концептуальні підходи до пояснення нового вектора формування особистої фізичної культури студентів у процесі неспеціальної фізкультурної освіти

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (м. Умань)

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз досліджень цієї проблеми. Аналіз проблеми професійної підготовки фахівців у галузі фізичної культури й спорту свідчить, що в наукових дослідженнях вона розглядається із погляду виконання конкретної професійної діяльності, оволодіння сукупністю знань в освітній галузі «Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини», розвитку емоційно-ціннісних відносин, моральних норм та вміння передачі цих знань і цінностей фізичної культури учням.

Особливість фізкультурної освіти – те, що студент повинен не лише засвоїти знання, але й оволодіти руховими вміннями та навичками, які вимагають відповідної фізичної підготовленості, а також уміннями передати свій руховий досвід школярам. Отже, мета фізкультурної освіти – «задоволення особистої й суспільної потреби – формування та розвиток особистості – творця, перетворювача й споживача матеріальних, духовних і художніх цінностей суспільства. Звідси очевидно, що об'єкти фізкультурної освіти – це процес відтворення людського фактора – особистості, котра становить єдність та гармонію тілесних і духовних цінностей.

Мета дослідження – проаналізувати особливості професійної діяльності викладача фізичного виховання та проблеми вдосконалення підготовки фахівців у галузі фізкультурної освіти.

Методи роботи – педагогічне спостереження, наукове дослідження.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Сьогодні небувалої популярності в дослідженнях стосовно покращення процесу фізичного виховання студентів непрофесійного профілю набуває звернення до категорії «фізкультурна освіта». Хоча консенсусу в баченні змістової структури поки що немає, утім спільний світоглядний вектор науковців у тому, що студентський предмет «фізичне виховання» має полягати не у виключному дублюванні дій викладача на занятті, а в ціленаправленому формуванні здібностей через теоретичну та практичну підготовку бути освіченим у сфері фізичної культури й спорту.

Непрофесійна фізкультурна освіта, на відміну від професійної, не використовується для заробітку на життя, а існує як частина загальної культури людини та спрямована на потреби й смаки різних соціальних груп. Непрофесійна фізкультурна освіта повинна починатися якомога раніше – з освоєнням сутності та змісту фізичної культури в процесі дошкільного й молодшого шкільного віку, із навчання фізичних вправ. Принципово те, що варто акцентувати на освіті, одержанні знань на основі формування фізичних якостей і навичок, відповідно до можливостей тих, хто навчається [10].

Фізкультурна освіта – похідна від фізичної культури, яка розглядається як базова частина загальнолюдської культури, що наділена потенціалом у формуванні всебічно розвиненої особистості.

Фізкультурна освіта – поняття для сфери фізичної культури й спорту не нове – воно має більш як сторічну історію, але задля уникнення плутанини та неоднозначності терміна «фізична освіта», а точніше причетності саме до сфери тілесності, а не до фізики це поняття на початку ХХ ст. свідомо обмежується на певний час у науковому вжитку. А наприкінці ХХ ст. термін «фізична освіта» поступається місцем поняттю «фізкультурна освіта», а науковцями Д. Н. Давиденко і Г. Н. Пономарьовим у процесі дослідження встановлено, що «...з лінгвістичної точки зору правильність вжитку поняття “фізкультурна освіта” не викликає сумнівів» [3; 4]. З. М. Кузнєцова, Ю. П. Сімаков (2007), досліджуючи історичні передумови виникнення фізкультурної освіти, відзначають: «Поняття “физическое воспитание”, “спорт”, “физическая активность” и т. п. являются ветвями родового дерева “культура физическая”. Понятие “физкультурное образование” по своему содержанию значительно шире общепринятой учебной дисциплины “физическое воспитание”, оно совмещает в себе процессы обучения и воспитания, является одним из важных разделов педагогической науки».

Творцем цього терміна вважається П. Ф. Лесгафт, який окреслив суть указанного явища та, як очевидно зараз, зумів передбачити істинне значення фізкультурної освіченості, до якої вже наразі закликають сучасні фахівці. Сьогодні відбувається відродження цього терміна й питання не в термінологічному заміщенні дефініцій «фізичне виховання» на «фізкультурна освіта», а в перебудові самого процесу у фізичній культурі студентів. П. Ф. Лесгафт у численних працях із фізичної освіти школярів наголошував на необхідності привчити молоду людину в гармонії з розумовим вихованням усвідомлено ставитися до своїх дій, обмежуючи тим самим їхню нездорову довільність, тобто фізична освіта має сприяти розумовому й моральному розвитку та формуванню морально-вольових

якостей. Отже, П. Ф. Лесгафт акцентує на необхідності закладення в мету фізичної освіти духовних якостей, а не суто механічну концепцію навчання руху. Так, згідно з баченням фундатора, «задача общего физического образования может состоять только в том, чтобы научить молодого человека сознательно действовать и проверять умственную свою деятельность» [6, 19]. На підтвердження своїх слів науковець наводить таке порівняння: «Человек и отличается от животного тем, что способен дифференцировать, а, следовательно, чем развитее и образование, тем больше он способен анализировать явления, дифференцировать их и сравнивать между собой. При этом общее образование, умственное и физическое, имеет между собой тесную связь: одно дополняет другое, одно без другого не может существовать» [6, 21].

П. Ф. Лесгафт власними науковими доробками створив оптимальну програму фізичної освіти молоді, яка ґрунтувалася на принципах гуманності, поступовості й послідовності, систематичності, наочності, урахування вікових особливостей, природовідповідності та спрямувалася на самовдосконалення, поступово наближаючись до ідеалу.

Незважаючи на стрімкий розвиток практичних проявів фізкультурної освіти молоді, теорія, понятійний апарат і методологія фізкультурної освіти перебувають на шляху становлення. Тому дослідження, пов'язані з уточненням, систематизацією й поглибленням понятійного апарату фізкультурної освіти, актуальні та потрібні на сучасному етапі розвитку галузі.

Наразі ж фізкультурна освіта розглядається як педагогічний процес з усіма характерними наслідками для нього: спрямованість на формування здорового, фізично досконалого, соціально активного, морально стійкого підростаючого покоління; зміцнення здоров'я, усебічний фізичний і духовний розвиток; покращення працездатності; творче довголіття, формування фізичної культури особистості, оволодіння знаннями біологічних резервів й адаптаційних можливостей людини тощо. Ці ж науковці ввели слова-синоніми до терміна «фізкультурна освіта»: «непрофесійна фізкультурна освіта», «неспеціальна фізкультурна освіта» та «загальна фізкультурна освіта».

Досить розповсюдженим серед учених є трактування фізкультурної освіти з аксіологічних позицій. Так, за С. В. Барабашовим, це «...процес поетапного засвоєння і формування у школярів цінностей фізичної культури – інтелектуальних та рухових інтенцій». В. І. Столяров під особистісно орієнтованою фізкультурною освітою розуміє «педагогічний процес, спрямований на засвоєння аксіологічного потенціалу фізичної культури, що містить формулювання системи світоглядних категорій, ціннісних орієнтацій на фізичне самовдосконалення, здоровий спосіб життя, соціальну активність молоді людини».

Деякі науковці поняття «фізкультурна освіта» визначають як «цілеспрямований вплив соціального середовища на людину для формування в неї здатностей до фізкультурної діяльності» [8, 16].

В. В. Приходько, В. П. Кузьмінський у непрофесійну фізкультурну освіту (фізкультурна освіта людини) вкладають такий зміст: «складова частина різнобічної освіти особистості важлива для національної організації її індивідуальної життєдіяльності».

О. А. Томенком визначення поняття неспеціальної фізкультурної освіти учнівської молоді подає як «різновид фізичної культури, педагогічний процес, що здійснюється як цілеспрямовано у середніх загальноосвітніх навчальних закладах, спортивних та фізкультурно-оздоровчих клубах і секціях, так і недостатньо цілеспрямовано – під час побутової, оздоровчо-рекреаційної діяльності, у системі спорту для всіх із метою сприяння формуванню фізичної культури особистості через засвоєння цінностей фізичної культури, оволодіння специфічними знаннями, формування відповідної мотивації та рухових навичок» [9, 12]. Також розроблено поняття, що стосується неспеціальної фізкультурної освіти: неспеціальна фізкультурна освіченість – «це такий рівень засвоєння цінностей фізичної культури, оволодіння спеціальними знаннями і життєво важливими руховими діями і, як результат, рівень рухової активності та соматичного здоров'я, який дозволяє забезпечити ефективне формування фізичної культури особистості молоді людини. Таке визначення, згідно з баченням О. А. Томенка, «відображає структурні компоненти неспеціальної фізкультурної освіченості: аксіологічний – засвоєння цінностей фізичної культури; практичний – рівень оволодіння життєво важливими руховими діями, що мають прикладне значення у житті молоді людини; теоретичний – рівень спеціальних знань зі сфери фізичної культури і спорту; руховий – рівень рухової активності людини; здоров'язберігаючий – наявний рівень соматичного здоров'я» [9, 12].

Стає зрозуміло, що фізкультурна освіта, на переконання більшості науковців, спрямована на окрему особистість. Якщо у фізичному вихованні, як свідчить практика, уся суть зводиться до відшліфовування рухів під керівництвом педагога, то фізкультурна освіта у своїй основі передбачає формування теоретичних знань і практично-рухових навичок *самостійного тіловиховання* (тобто самому знати та вміти підбирати адекватні засоби вдосконалення власного тіла). Тут ми торкаємося іншої проблеми, над розв'язанням якої працює весь науковий фізкультурний загал, – це особистісна

фізична культура. Отже, фізкультурна освіта дотична до фізичної культури особистості, адже пріоритетна їй спрямованість зводиться до конкретної людини.

Загальновідомо, що в ієрархії особистісних утворень особиста фізична культура є інтегративним і найбільш складним формуванням молодого людини, адже вона дає їй змогу розвиватися в поєднанні з культурою суспільства, досягати гармонії знань і креативної дії, розуму та почуттів, фізичного й духовного. У фізкультурно-спортивній сфері максимально збалансовані та наближені особисті й суспільні інтереси, що сприяють формуванню здорового морально-психологічного клімату в різних соціально-демографічних групах [5].

Отже, мета фізкультурної освіти – «задоволення особистої й суспільної потреби – формування та розвиток особистості – творця, перетворювача й споживача матеріальних, духовних і художніх цінностей суспільства. Звідси, *об'єкт* фізкультурної освіти – це процес відтворення людського фактора – особистості, що становить єдність та гармонію тілесних і духовних начал; предмет – становлення специфічних компонентів культури особистості. Системоутворювальним фактором фізкультурної освіти виступає культура особистості, а компонентами структури фізкультурної освіти є процеси навчання, виховання й розвитку» [2, 18].

Д. В. Лотоненко, Е. А. Стеблецов основні цілі неспеціальної фізкультурної освіти студентської молоді вбачають у:

- 1) досягненні цілісності знання про людину, її культуру як систему норм, цінностей, орієнтованих на розвиток особистісних якостей кожної молодого людини;
- 2) створення гуманітарних основ (морально-етичних, культурно-естетичних) формування інтелектуальності студента в єдності з його фізкультурною діяльністю;
- 3) виховання в студентів потреби й здібності керуватися у своїй життєдіяльності гуманістичними мотивами та цілями фізкультурної діяльності, уміння самокритично оцінювати результати тілесного й духовного розвитку;
- 4) орієнтація студентів на самоосвіту, саморозвиток, саморегуляцію та самоконтроль у сфері фізкультурної діяльності, безперервний духовний і фізичний розвиток як важливий фактор у всіх сферах їхньої життєдіяльності [7].

Т. Круцевич, О. Томенко [9] окреслили концептуальні підходи до неспеціальної фізкультурної освіти, попередньо розбивши їх на три групи: «стосовно мети і завдань неспеціальної фізкультурної освіти (холістичний, аксіологічний, біосоціокультурний, методологічний, оздоровчий, селфмейдментівський, тезаурусний, філософсько-культурологічний); змісту неспеціальної фізкультурної освіти (антропоцентричний, елективний, інноваційний, інформаційно-гносеологічний, компаративний, наступництва засобів та форм фізкультурної освіти, синергетичний, формально-логічний, профорієнтаційний) та умов реалізації неспеціальної фізкультурної освіти (віково-статевий, діяльнісний, індивідуальний, креативний, науковий, особистісно зорієнтований, прогностичний, системний).

У неспеціальній фізкультурній освіті Д. В. Лотоненко, Е. А. Стеблецов виокремлюють три групи функцій: 1) функція навчання: повідомлення спеціальних знань у сфері всестороннього фізичного розвитку особистості студента, теорії й методики занять фізичними вправами в різних видах фізичної культури. Формування рухових умінь і навичок, раціональної техніки виконання фізичних вправ, рухових прийомів та дій; 2) функція виховання: формування усвідомленого ставлення студентів до свого фізичного розвитку, виховання рішучості, сили волі до подолання значних фізичних навантажень в умовах підвищеної психоемоційної напруги, пов'язаної з інтенсифікацією гуманітаризації вищої школи, формування потреб і мотивів у регулярній фізкультурній діяльності; 3) функція управління педагогічними діями: розвиток фізичних якостей: сили, швидкості, витривалості, спритності, координації рухів. Удосконалення форм, засобів і методів тілесного й духовного розвитку молоді в умовах фізкультурної діяльності [7].

В. А. Востриков функції фізкультурної освіти представляє у двох основних напрямках: «1. Загальнокультурні, соціальні функції, які відображають зв'язок фізкультурної освіти з іншими соціальними явищами та видами культури. До них належать морально-світоглядні, культурологічні, естетичні, ціннісно-орієнтаційні, нормативні, інформаційні, соціалізуючі й комунікативні функції. 2. Специфічні функції, що забезпечують зв'язок усередині самої фізкультурної освіти та відображають процесуальну складову у формуванні особистості, – навчальну, виховну, розвивальну та оздоровчу» [2, с. 18].

Висновки. Стає очевидним, що питання, яке стосується неспеціальної фізкультурної освіти, сьогодні активно розробляють фахівці галузі. Вони ж подали визначення, окреслили концептуальні підходи, установили об'єкт і предмет неспеціальної фізкультурної освіти, показали напрями та умови, за яких вона успішно функціонуватиме. Тобто робиться все необхідне, щоб перейти на якісно новий рівень розвитку фізичної культури.

Перспективи подальших досліджень із цієї проблеми будуть пов'язані з розробкою нових методів удосконалення підготовки фахівців у галузі фізкультурної освіти.

Джерела та література

1. Біліченко О. О. Гендерні особливості формування мотивації до занять фізичним вихованням у студентів : автореф. дис. ... канд. наук з фізичного виховання : 24.00.02 / О. О. Біліченко. – Дніпропетровськ, 2014. – 21 с.
2. Востриков В. А. Физкультурное образование как фактор становления личности / В. А. Востриков // Специальное профессиональное образование. – 2009. – № 6. – С. 18.
3. Давиденко Д. Н. Размышления о понятиях и сущности образования в области физической культуры / Д. Н. Давиденко, Г. Н. Пономарев // Теория и практика физической культуры. – 2004. – № 5. – С. 53.
4. Державні вимоги до навчальних програм з фізичного виховання в системі освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uazakon.com/document/spart71/inx711134.htm>
5. Кожевникова Л. Специфіка питання про виховання особистої фізичної культури студентів сучасної вищої школи / Л. Кожевникова, З. Дзюба // Теорія та методика фізичного виховання. – 2008. – № 1. – С. 47.
6. Лесгафт П. Ф. О физическом образовании в профессиональной школе / П. Ф. Лесгафт. – СПб., 1891. – С. 19–20.
7. Лотоненко Д. В. Физическая культура и ее виды в реальных потребностях студенческой молодежи / Д. В. Лотоненко, Е. А. Стеблецов // Теория и практика физической культуры. – 1997. – № 6. – С. 39–41.
8. Сулейманов И. И. Система основных понятий теории физической культуры : [учеб. пособие] / И. И. Сулейманов. – Тюмень : Вектор Бук, 1999. – 16 с; Сулейманов И. И. Основные понятия теории физической культуры: их сущность и соотношение / И. И. Сулейманов // Теория и практика физической культуры. – 2001. – № 3. – С. 12–16.
9. Томенко О. А. Теоретико-методологічні основи неспеціальної фізкультурної освіти учнівської молоді : автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.02 / О. А. Томенко ; НУФВСУ. – К., 2012. – 38 с.
10. Шамардіна Г. М. Основи теорії і методики фізичного виховання : вибр. лекції / Г. М. Шамардіна. – Дніпропетровськ : Пороги, 2004. – 415 с.

Анотації

У статті розглянуто проблеми фізкультурної освіти, яка є похідною від фізичної культури та розглядається як базова частина загальнолюдської культури, що наділена потенціалом у формуванні всебічно розвинутої особистості. Проведено аналіз наукових публікацій з оптимізації освітнього процесу підготовки фахівців у сфері ФК і С. У роботі особливу увагу приділено особистісному підходу, який забезпечує розуміння, пізнання, розвиток і самореалізацію особистості майбутнього фахівця в його цілісності й гармонійності. Фізкультурна освіта має сприяти розумовому та моральному розвитку й формуванню морально-вольових якостей, а виховання фізичних якостей відбуватиметься попутно. Необхідно закладати в мету фізичної освіти духовні якості, а не суто механічну концепцію навчання руху. У ФВ уся суть зведена до відшліфовування рухів, а фізкультурна освіта передбачає формування теоретичних знань і практично-рухових навичок. Щодо питання, яке стосується неспеціальної фізкультурної освіти, то робиться все необхідне, щоб перейти на новий рівень функціонування фізичної культури.

Ключові слова: фізичне виховання, фізична культура, педагогічна діяльність, педагогічний процес, підготовка фахівців.

Галина Гончар. Концептуальные подходы к объяснению нового вектора формирования личной физической культуры студентов в процессе неспециального физического образования. В статье рассмотрены проблемы физического образования, что является производной от физической культуры и изучается как базовая часть общечеловеческой культуры, которая наделяется потенциалом в формировании всесторонне развитой личности. Проводится анализ научных публикаций по оптимизации образовательного процесса подготовки специалистов в сфере ФК и С. В работе особое внимание уделяется личностному подходу, который обеспечивает понимание, познание, развитие и самореализацию личности будущего специалиста в его целостности и гармоничности. Физическое образование должно содействовать умственному и моральному развитию и формированию морально-волевых качеств, а воспитание физических качеств будет происходить попутно. Необходимо закладывать в цель физического образования духовные качества, а не сугубо механическую концепцию учебы движения. В ФВ вся суть сводится к отшлифовке движений, а физкультурное образование предусматривает формирование теоретических знаний и практических двигательных навыков. Что касается вопроса о неспециальном физкультурном образовании, то делается все необходимое, чтобы перейти на новый уровень функционирования физической культуры.

Ключевые слова: физическое воспитание, физическая культура, педагогическая деятельность, педагогический процесс, подготовка специалистов.

Galyna Gonchar. Conceptual Approaches in Explaining a New Vector of Formation of Personal Physical Training of Students in the Non-special Physical Training Education. In the article considered the problem of physical education, which is a derivative of physical training and is regarded as a basic part of human culture, which is endowed with potential in the formation of a fully developed personality, conducted the analysis of scientific publications devoted to optimizing the educational process of training in the physical education and sport. In this paper special attention is paid for the personal approach that provides understanding, knowledge, development and personal fulfillment of the future specialist in his professional integrity and harmony. Physical education has to promote intellectual and moral development, formation of and volitional and moral qualities and in this case, physical qualities will be developed itself. There is a necessity of laying the spiritual qualities in the goal of physical education, and not

just mechanistic conception of learning movement. In Ph.T. whole sence boils down to polishing movements, and physical education implies the formation of theoretical knowledge and practical motor skills. Question relating to non-special physical education – is everything you need to move to a new level of functioning Ph. E.

Key words: *physical education, physical culture, professional activities, teaching activities, training of specialists.*